

Literatur — IRODALOM — Littérature.

Pécs Szab. Kir. Város „Majorossy Imre Múzeumának“ 1939—40. évi Értesítője. Szerkesztette: *Dr. Török Gyula*. Kiadja: Pécs szab. kir. város „Majorossy Imre Múzeuma“ 95 l. I—VIII. tábla.

A pécsi és Baranya megyei régészeti kutatásokról összefoglaló képet akkor kaptunk, amikor a Pécs—Baranyamegyei Múzeum-Egyesület Értesítőjének XII. évfolyama, 1—4. összevont számban, 1930-ban utoljára megjelent. Néhány kisebb régészeti vonatkozású közleménytől eltekintve, ebben sem igen találtunk általános érdeklődésre számotartó dolgot.

Baranya megyéből részletkutatásról újabb két közlemény is napvilágot látott. Mind a kettő Dombay János zengővárkonyi ásatásáról számolt be. Az egyik: „Das Neolithikum von Zengővárhegy“ címen, a *Germania* 1938. évi kötetének 215—218. lapjain, rövid összefoglalást ad arról az ásatásról, amelynek egy részéről: „A zengővárkonyi őskori telep és temető“ címen az *Archaeologia Hungarica* XXIII. kötetében olvashattunk egy nagyobb, 43 lapra terjedő, kimerítő jelentést.

Arról a munkáról, amely ezen kívül Pécsen folyt, semmi híradást nem olvashattunk, mert a Pannonia utolsó köteteiben már alig-alig volt régészeti

vonatkozású közlemény s ha volt, az se ezt a célt szolgálta. Hallottunk azokról a tervezetésekről, amelyeknek az élén Paulovics István egyetemi tanár állott, s amelyeknek az volt a célja, hogy összefogjon mindenkit, aki az ókori és provinciális római történelem és a régiségtudomány iránt érdeklődik s ezeknek közreműködésével a Dél-dunántúl központjából irányítsa a munkálatokat. Ez a tervezetetés azonban a pécsi egyetem bölesészeti karának ideiglenes szüneteltetésével s Paulovics István Debrécsenbe történt kinevezésével, végleg elaludni látszott.

Ez év januárjában azonban Török Gyula pécsi városi múzeumvezető szerkesztésében olyan Évkönyv indult meg, amely kiállításában és tartalmában messze felülmúlja a régi Értesítőt és igen hasznos szolgálatot tesz úgy a régészet, mint a helytörténelem ügyének.

Programot nem ad, de program maga a kötet, amely nem ragaszkodik helyi szerzők alkotásainak közléséhez, csak helyi tárgykörhöz s már az első kötetben is megszólaltat olyanokat, akiket éppen csak a választott dolgozat tárgya köt Pécshez, vagy Baranya megyéhez, illetőleg a Dél-dunántúlhoz.

Nem tudjuk, hogy mennyire van megalapozva az Évkönyv anyagilag. Az kétségtelen, hogy azoknak a faroslyában, akik ebben a kötetben írtak,

bizonyára kerül még mondanivaló, sőt biztosra vesszük, hogy mások is meg fognak szólalni az Évkönyv hasábjain, akiknek erre a területre vonatkozó régészeti, vagy történelmi anyag van a birtokában.

Török Gyula: *előszava* után (3. l.) „*Az őskőkor emberének nyomai Baranyában*” címen a villányi magdalenien leletről ad hírt. Érdekes véletlen, hogy Baranya megyéből is elsőként közöl ilyen anyagot, éppen Török Gyula, akinek nagy érdemei vannak abban, hogy az első alföldi paleolit-lelet nem kallódott el nyom nélkül s aki annak idején nem csak felhívta a figyelmet erre a nagyfontosságú leletre, de elsőként vitatta és állapította meg annak paleolit jellegét. (4–5. l.).

Dombay János: „*A Baranya vármegyei múzeum őskori agyagszobrai*” c. dolgozatában zengővárkonyi időkkel és azok déli kapcsolataival foglalkozik. Ez a lengyeli típusú temető és telep úgy látszik még sok érdekes anyagot fog kitermelni, s mint az időplasztika díszítő elemei is mutatják. mindig több bizonyosságot fog szolgáltatni a tiszai-kultúrával való kapcsolatok tekintetében. (6–10. l.).

Nagy Tibor: „*A legio I. adiutrix feliratos kömlekei Pécsről*” c. dolgozatában egy Cesernius Martialis, a legio I. adiutrix jelvényvivőjének felesége által állított síremlék ismertetésével és tüzetes megvilágításával, a pannoniai hadtörténelem számára szolgáltat becses adalékot. Kiegészíti ezt annak a fogadalmi oltárkönek az ismertetése, amelyet Cicereius Humuncio állított, aki beneficiarius consularis volt Sopianában (11–19. l.).

Török Gyula második közleménye: „*Római leletek a pécsi Mátyás-király fogadó helyén*” címen, azokkal a leletekkel foglalkozik (hamvasztásos

síj leletek, római feliratos oltárkö, pil-lérfej, félosziptöredék, oszlopfő, római fal, padozat, festett falvakolat, római, közép- és újkori érmek), amelyek Pécssett, a Rákóczi út 39/c. számú telken, bontás közben kerültek napfényre. A leletleíráson túl, kétségtelenül az a legérdekesebb része a dolgozatnak, amelyben a sopianaei capitolium helyét rajzolja ki, az eddig előkerült, kétségtelenül eredeti helyen, vagy annak közelében talált emlékek alapján. Ez a hely a mai Rákóczi-útnak az a része, amely a Zsolnay szobortól a mondott lelőhelyig terjed, illetőleg ehhez északról és délről közvetlenül csatlakozik. Pontosabban a Rákóczi-út 38. sz. ház tája (20–26. l.).

Radnóti Aladár: „*Sopianae-ből kiinduló római utak*” címen rámutat a római úthálózat kutatásának jelentőségére, majd sorra veszi azt az öt utat, amelyek innen indultak szerzetesét Pannonia egész területére. Azok az utak ezek, amelyek nagyobbára egybeesnek a középkorban újraéledő útvonalakkal (27–39. l.).

Nagy érdeklődésre tarthat számot Vajkai Aurél közleménye: „*Római emlékek Dunántúl néprajzában*” címen. Bár előtte már többen (Gunda, Nopcsa, Viski, Bátky) kuttatak ilyen, nagyjából szlávok közvetítésével megmaradt emlékesoportok után, a cikk új utakon jár, amikor a szőlőmeteszőkések, a régös prés és az olajmalmok kapcsolatait keresi és meg is találja. Ez a dolgozat különösen azokat érdekelheti, akik a régészeti kutatást nem csupán történelmi studiumnak tartják, hanem abban az elmúlt idők néprajzát is látják. Ez a közlemény erősen igazat ad ezeknek. Már több ízben hangoztattuk ezt, de különösen a római kismesterségek szerszámainak a múlt században is megvolt és sok helyen még ma is meglévő szerszámaink-

kal kapcsolatban. Ezeknek a vizsgálata — ha csak a németországi limes kutatások publikációinak anyagára gondolunk is — sok érdekes megállapítást eredményezhetne a kultúrjavak vándorlásának nagyobbára iratlan történetében. Véleményünk szerint ezeknek a szerszámoknak eredete nagyobb részében a La Tène időkig nyúlik vissza s kíséri a mai napig oda, ahonnan a gépipar még ki nem szorította őket. Érdekes ezzel a kérdéssel, nem csak részleteiben, de teljes egészében is foglalkozni (40—51. l.).

Csalog József: „*A nagyszentmiklósi kincs arany korsóinak cserépből készült változatai*“ c. dolgozata Szekszárd környéki avar leletekből származó, jellegzetes edényeket mutat be. Meggyőző statisztikai adatokat közöl a Szekszárd környékén előkerült avarkori edényleletekről s ezek alapján arra a megállapításra jut, hogy a szekszárd-környéki korongos edények az avar időkben ezen a tájon készültek, ahol egy bizonyos időben, vagy egy bizonyos törzs részére fém edények agyagutánczatait is készítették. Felveti a kérdést, hogy e fazekasság létezése nem függ-e össze a népvándorlás korában is megmaradt szekszárdi városi étellel? (52—54. l.)

Gosztonyi Gyula: a „*Pécsi vár*“ról értekezik. A szöveget könnyen áttekinthetővé teszi az a hat tervrajz, amelyet közöl s amelynek bőséges magyarázatát is adja. Az első kép a belső- és külsővár képet mutatja a XVI—XVII. századból. A többi csak a belsővár tervrajzát tünteti fel. Ezek között különösen a 2. kép tarthat nagyobb érdeklődésre számot, amely a belsővár és az okkeresztény temető viszonyát ábrázolja s így lényegileg a IV—XVI. századi várképét, illetőleg települést tárja elénk. A többi képek a XX., XVII., XVIII. és XIX. századi álla-

potokat rögzítik, megfelelő szöveg magyarázattal (55—69. l.).

Vörös Márton dolgozata: „*Pécsi tűzoltóság a XVIII. században*“, érdekes helyi-kultúrtörténeti adalékkal szolgál az érdeklődőnek (70—85. l.).

Köszeghy Gyula közleménye „*100 év előtt a város főterén*“, érdekes képet rajzol és közöl is azok számára, akik a mai pécsi főtér mult század eleji állapota iránt érdeklődnek (86—88. l.).

A múzeum látogatóinak vezetőül szánta a múzeum igazgatósága azt a közleményt, amely „*Pécs szab. kir. város Majorossy Múzeumának 1940. évi állapota*“ címen jelent meg s amely nem az évi szaporulatról és elvégzett munkáról ad számot, hanem végigvezet, legalább is nagy vonásokban a mai múzeumon. Az elvégzett nagy munka csak annak tűnik itt fel, s az tekintheti arról is szóló beszámolóknak, aki e rendezés előtt látta a múzeumot. A közlemény néprajzi részét Horváth Ilona, a régészeti és helytörténeti, valamint szépművészeti részt Török Gyula írta. Ha nem is pótolja a kilátásba helyezett vezetőt, igen jó általános képet ad a múzeum anyagán keresztül Baranya megye és Pécs emlékeken alapuló multjáról is, a legrégebb időktől kezdve.

Az egyes közleményekhez több rajz és fénykép tartozik s a füzetet nyole különálló tábla egészíti ki.

Az Évkönyv megjelenése határozott nyeresége szakirodalmunknak. Az egyes közlemények olyan felkészültséggel készültek, hogy bármelyik szakfolyóiratunk hasábjain napvilágot láthattak volna. Kívánatos volna, ha — bár nem első kötetként jelent meg — folytatását is éveken át láthatnók. Régészettel is foglalkozó dunántúli folyóirataink mellett — *Dunántúli Szemle*, *Soproni Szemle*, *Székesfehérvári Szem-*

le, Tolna vármegye multjából, Győri Szemle, Esztergom Évtapjai, — nagyon hasznos szolgálatokat tenne továbbra is. Első kötetével mindenestre erre tett ígéretet.

Dr. Banner János.

Dr. Bálint Alajos, Csanád, Arad és Torontál k. e. e. vármegyék régészeti katasztere. Csanádvármegyei Könyvtár 37. Makó, 1941. 36 lap és 1 térkép.

Mind sürgetőbben jelentkezik a kívánság, amely az ország egész területe régészeti szempontú kataszterének ügyét, a megvalósulás útján szeretné látni. Ennek a kataszternek előkészítő munkálatai közé tartozott a hazai régészeti irodalomnak összeállítása. Ez a munka java részében elkészült, s a bibliografia adatainak egy része a Dolgozatok egymást követő évfolyamaiban már meg is jelentek.¹ A kataszteri munkálatok másik részéhez tartozik a meglévő régészeti anyag felvétele, de ide tartozik a régészeti lelőhelyek számontartása is és az ország területén feltalálható lelőhelyek felgyűjtése.

Ez utóbbi feladat sok fizikai fáradságot is jelentő munkáját végezte el a szerző a szóbanforgó területrészen, s megállapítjuk, hogy az eredmények az ilyen irányú munka nagy jelentőségét szembeütően igazolják. Adatgyűjtését a Magyar Történelmi Múzeum Régiség-tárán kívül kiterjesztette az Alföld valamennyi hozzáférhető köz- és magángyűjteményére, de ezenkívül meglátogatta a terület valamennyi községét és az itt nyert adatokat a helyszínen ellenőrizte és a helyszínen jelölte meg

¹ Dr. Banner János, *Bibliographia Archaeologica Hungarica*. I. Dolgozatok, 1938. 1—89. l.; II. Dolgozatok, 1939. 1—72. l.; III. Dolgozatok, 1940. 3—56. l.; IV. Dolgozatok, 1941. 108—159. l.

térképein a telepek, illetve temetők helyét. A szerző 134 lelőhelyet kutatót fel és ezek anyagát — amennyiben erre a feltalált anyag alkalmas volt, — korok szerint meghatározta.

Hiányolnunk kell talán, hogy a felkutatott régészeti anyag ismertetése nem képes táblák felhasználásával történt. Ennek azonban minden jó szándék mellett elháríthatatlan anyagi akadályai voltak. Esetleg jövőben megjelenő hasonló szempontú munka értékét, nemcsak a korhatározás ellenőrzése, de a tudományos felhasználás szempontjából is, jelentékenyen emelné, ha a leíró szöveget illusztrációk egészítenék ki.

Egészben véve igen jól használható kataszterrel gyarapodott a szóbanforgó terület régészeti irodalma, s ezért nemcsak a szerzőt illeti köszönet, hanem a munkálatokat anyagi és erkölcsi támogatásban részesítő vármegyei hatóságokat is, elsősorban dr. Ferenczy Béla alispán urat. A munka egyébként a Régészeti Intézet kezdeményezésére készül.

Dr. Párducz Mihály.

Nagyfalusy Lajos S. J., Ógörög-betűs feliratok az alföldi sirleletekben. Különlenyomat a kalocsai Jézus-társasági Szent István gimnázium 1940—41. évi Évkönyvéből. 15 lap, 3 szövegközi ábra.

Az Alföld népvándorlaskori emlékei közül különösen nagy figyelmet érdemelnek azok a feliratokkal ellátott tárgyak, amelyeknek száma, mint a jelen értekezésből kitűnik, egy avarkori bekarcolt csontlemezzel gyarapodott. Ezidőszerint tehát a szarmata-kori ladánybenei edény, a húnkori nagyszéksósi aranykehely (vagy üst) mellett, a szenteskörnyéki bekarcolt